సరికొత్త వివరణలతో

సమగ్రభారతచరిత్ర

ప్రాచీనయుగం

కె కృష్ణారెడ్డి

ప్రజాశక్తి బుక్‌హౌస్

సరికొత్త వివరణలతో

సమగ్ర భారత చరిత్ర

ప్రాచీన యుగం

కె. కృష్ణారెడ్డి

ప్రజాశక్తి బుక్‌హౌస్

1-1-187/1/2, చిక్కడపల్లి, హైదరాబాద్-20. ఫోన్ : 27660013

అనువాదం : సఫ్దర్ అహ్మద్

ప్రచురణ సంఖ్య : 1008

ప్రచురణ కాలం : సెప్టెంబర్, 2007

వెల : రు. 150/-

టైటిల్ : శ్రీరాం కారంకి

ప్రతులకు

ప్రజాశక్తి బుక్‌హౌస్

1-1-187/1/2, చిక్కడపల్లి, హైదరాబాద్-20. ఫోన్ : 27660013

బ్రాంచీలు

హైదరాబాద్, విజయవాడ, విశాఖపట్నం, తిరుపతి, ఖమ్మం,

హన్మకొండ, నల్గొండ, గుంటూరు

ముద్రణ

ప్రజాశక్తి డైలీ ప్రింటింగ్ ప్రెస్, హైదరాబాద్

విషయసూచిక

	ముందుమాట	5
I.	**భారతీయ అలిఖిత - లిఖిత చరిత్ర**	7
1.	భారత అలిఖిత సంస్కృతి	9
2.	అది చారిత్రక సంస్కృతులు - సింధు నాగరికత	25
3.	వైదిక యుగం	47
II.	**తొలి చారిత్రక యుగం - రాజకీయ చరిత్ర**	61
4.	మౌర్య పూర్వకాలం	63
5.	మౌర్య సామ్రాజ్యం (క్రీ.పూ. 321 - 184)	75
6.	మౌర్య - అనంతర భారతదేశం (క్రీ.పూ. 200 - క్రీ.శ. 300)	95
7.	గుప్తులు - వారి వారసులు (క్రీ.శ. 300 - 750)	117

III. రాజకీయ వ్యవస్థ - ప్రభుత్వం 131

8. సింధూ యుగం 133

IV. ఆర్థిక వ్యవస్థ 171

9, సింధూ నాగరికత కాలం 173

V. సమాజం - మతం 227

10. ప్రాచీన భారత సమాజం 229

11. ప్రాచీన భారత మతాలు 259

VI. సంస్కృతి 303

12. భాష - సాహిత్యం 305

13. ప్రాచీన భారతీయ కళలు, వాస్తుశిల్పం 329

VII. అనుబంధం 341

14. వంశక్రమం 343

15. మ్యాపులు 353

1

భారత అలిఖిత సంస్కృతి

మానవచరిత్ర ఎన్నో యుగాల పూర్వం నాటిది. ఈ చరిత్రలో దాదాపు చాలా భాగం అలిఖితమైనదే. ఈ అలిఖిత భాగమే చరిత్ర పూర్వయుగం. మానవచరిత్ర గతానికి సంబంధించి కేవలం కొంతభాగమే నమోదై ఉంది లేదా లిఖితపూర్వకంగా మన ముందుకు వచ్చింది. ఈ లిఖిత భాగమే చరిత్ర. చరిత్ర పూర్వయుగాన్ని వివిధ కాలాలుగా లేదా యుగాలుగా విభజించారు. ఈ విభజన కోసం ఆయా కాలాల్లో లభించిన భౌతిక వస్తువుల స్వరూప స్వభావాలను ప్రాతిపదికగా తీసుకున్నారు.

మానవ జీవన పరిణామం

ఆఫ్రికాలో హోమో ఎరక్టస్ నుంచి ఉద్భవించిన ఆధునిక మానవుడు అక్కడినుంచి వివిధ మార్గాల్లో ప్రపంచం నలుమూలలకూ విస్తరించాడన్నది ఓ ఆసక్తికరమైన సిద్ధాంతం. ఈ సిద్ధాంతాన్నే విస్తరణ సిద్ధాంతంగా పేర్కొంటున్నారు. దీన్ని ఆధునిక మానవ జనాభా జన్యుపరమైన ఆధారాలు బలపరుస్తున్నాయి. భూమి మీద వున్న అన్ని జాతులు, ప్రాంతాల మానవ జనాభా డిఎన్ఎ దాదాపు ఒకేరకంగా ఉంది. దీన్నిబట్టి మానవజాతి ఆవిర్భావం దాదాపు సమకాలీనంగానే జరిగిందని, దీనికి ఉన్నది ఉమ్మడి మూలమేనని స్పష్టమవుతోంది. దాదాపు ఇదేకాలంలో హోమో ఎరక్టస్ సంతతి నుంచి సమాంతరంగా ఆధునిక మానవుడు పరిణామం చెందాడన్నది మరో సిద్ధాంతం. దీని ప్రాంతీయ జనాభా ఏకకాలంలోనే వృద్ధిచెందుతూ వచ్చింది. ఈ సిద్ధాంతాన్ని శిలాజాల సాక్ష్యం బలపరుస్తోంది. మానవజాతికి ఆఫ్రికానే మూలకేంద్రమని చరిత్రకారులు చెబుతున్నారు. తూర్పు ఆఫ్రికాలోని హదర్, ఓల్డువాయి, లాటోలి తదితర ప్రాంతాల్లో అత్యంత ప్రాచీనమైన మానవ అస్థిపంజరాన్ని పురాతత్వ శాస్త్రవేత్తలు కనుగొన్నారు. ఇప్పటి వరకు అత్యంత భద్రంగా ఉంచింది ఇథియోపియాలోని హదర్‌లో లభించిన ఓ స్త్రీ అస్థిపంజర భాగాలే. ఈ భాగాలను దాదాపు 40 శాతం పురాతత్వ శాస్త్రవేత్తలు క్రోడీకరించగలిగారు. ఈవిధంగా ఏర్పడిన అస్థిపంజరానికి 'లూసీ' అని నామకరణం చేశారు. ఈ లూసీ ఆస్ట్రోలోపెథికస్ వర్గీకరణకు చెందినది. భారత ఉపఖండంలో ఎక్కడా కూడా మానవ సంబంధిత నిజమైన శిలాజాలు దొరికిన తిరుగులేని ఆధారాలు కొంతకాలం క్రితం వరకూ లేవు. అయితే తూర్పు, దక్షిణాఫ్రికా, ఐరోపా, చైనాతో సహా ఆసియాలోని పలు

భాగాలు ఇండోనేషియాలోని జావాలో మానవ సంబంధిత శిలాజాలు అనేకచోట్ల కనిపించాయి. అయితే 1982లో ఓ భూగర్భ శాస్త్రవేత్త నర్మదా లోయలోని హత్నోరా సమీపంలో మానవ సంబంధిత శిలాజాన్ని కనుగొనడంతో భారత ఉపఖండం కూడా మానవ సంబంధ శిలాజ పటంలోకి ఎక్కింది. హత్నోరా ప్రాంతం మధ్యప్రదేశ్‌లోని హోషంగాబాద్ సమీపంలో ఉంది. నర్మదా మనిషి లేదా హత్నోరా రకంగా పేర్కొన్న ఈ శిలాజం మధ్య పాత రాతియుగానికి చెందినదని స్పష్టమవుతోంది. అలాగే ఈ శిలాజాన్ని మానవ సంబంధ శిలాజ రకానికి చెందిన హోమోఎరక్టస్‌గా కూడా గుర్తించారు. అయితే దాన్ని కనుగొన్న భూగర్భ శాస్త్రవేత్త అభిప్రాయంలో ఇది హోమోఎరక్టస్ ఉపజాతులకు భిన్నమైనది. ముఖ్యంగా కపాల సామర్థ్యం ఎక్కువ ఒంపులు, మానసిక పరిణతిపరంగా నర్మదా మానవుడు భిన్నమైన వాడని ఆ భూగర్భ శాస్త్రవేత్త వెల్లడించారు. దీన్నే హోమోఎరక్టస్ ఆధునిక దశకు సంకేతంగా పరిగణించారు.

నర్మదా కపాలం పరిణామ హోదాపై వివాదం ఒకటి తలెత్తింది. అది హోమో ఎరక్టస్సా లేక హోమోసెపియన్‌దా అన్నది. ప్రస్తుత అభిప్రాయాల సమతూకం మాత్రం హోమోసెపియన్ సిద్ధాంతాన్నే బలపరుస్తోంది. ప్రస్తుతానికి మాత్రం ఆ నర్మదా మనిషి వయసు 27 నుంచి 32 సంవత్సరాల మధ్య వయసు ఉండవచ్చనే వాదనకు బలం చేకూరుతోంది. అలాగే మొదట్లో భావించినట్లుగా పురుషుడి కపాలం కాదని, స్త్రీ కపాలమేనని, దాని కపాల సామర్థ్యం 1155 నుంచి 1421 సిసి విలువల మధ్య ఉండవచ్చునని స్పష్టమైంది. ఈ రకమైన విలువలు ఆఫ్రికా, ఆసియా హోమోఎరక్టస్ జాతిలో ఎక్కువగా కనిపిస్తాయి. హోమోసెపియన్ల స్థాయికి దాదాపుగా వస్తాయి.

భారత పూర్వ చరిత్ర కాలనిర్ధారణ ప్రాతిపదికలు

ఇప్పటి వరకు భారతదేశంలో మానవ జీవనానికి సంబంధించిన అతి ప్రాచీన ఆనవాళ్ళు క్రీస్తు పూర్వం 3,00,000 నుంచి 2,00,000 సంవత్సరాల మధ్యనాటివి. సోవన్ లోయా దక్షిణ భారతదేశంలో లభించిన ఆది మానవ కాలం నాటి రాతి పరికరాల ఆధారంగా దీనిని నిర్ధారించడం జరిగింది. కానీ క్రీ.పూ. 36,000 కాలంలోనే ఆధునిక మానవుడు (హోమోసెపియన్) తొలిసారిగా కనిపించాడు. క్రీ.పూ. 8000 సంవత్సరంలో ముగిసిన పాత రాతియుగంలో ఆదిమానవుడు మామూలు రాళ్ళతో చేసిన పరికరాలనే ఉపయోగించాడు. ప్రాథమికంగా మానవుడి కార్యకలాపాలు ఆహార సముపార్జనకే పరిమితమయ్యాయి. ఆహారం కోసం ప్రకృతిపైనే ఆధారపడేవాడు. అనంతరం మంటలను సృష్టించడం, ఆర్పడం నేర్చుకున్నాడు. ఆ విధంగా తన జీవనంలో మెరుగుదల సాధించాడు.

భారతదేశంలో మధ్య రాతియుగం క్రీ.పూ. 8000 సంవత్సరంలో మొదలై క్రీ.పూ. 4000 సంవత్సరం వరకు కొనసాగింది. ఆ కాలంలో పదునైన కొసలు కలిగిన పరికరాలను ఉపయోగించి మానవుడు జంతువుల వేట సాగించాడు. వేగంగా పరుగెత్తే జంతువులను సైతం ఆ పరికరాలతో సంహరించేవాడు. మధ్య రాతియుగానికి సంబంధించిన వివిధ ఆనవాళ్ళు చోటా నాగపూర్, పీఠభూమి, మధ్యభారతం, కృష్ణానది దక్షిణ ప్రాంతాల్లో కనిపించాయి.

భారతదేశంలో కనిపించిన దాదాపు అన్నీ నవీన శిలాయుగం నాటి ఆవాసాలు క్రీ.పూ. 4000 సంవత్సరం కంటే పాతవి కావు. ఆ కాలంలోనే మనిషి జంతువులను మచ్చిక చేసుకోవడం, మొక్కలను పెంచడం, గ్రామాల్లో స్థిరపడటం, వ్యవసాయ గ్రూపులుగా ఏర్పడడం మొదలుపెట్టాడు. ఆ కాలంలో కనిపించిన స్పష్టమైన మెరుగుదల ఏమిటంటే అందంగా తీర్చిదిద్దుకున్న రాతి పరికరాలను ఉపయోగించడం. ఆ కాలంలోనే చక్రాన్ని కూడా మనిషి తయారుచేశాడు. అది చాలా కీలకమైన పురోగతికి నిదర్శనం.

నవీన శిలాయుగం చివరి నాటికి రాగి, ఇత్తడి వంటి లోహాలను ఉపయోగించడం మొదలుపెట్టాడు. అది క్రీ.పూ. 1800 నుంచి 1000 సంవత్సరాల మధ్య సాగిన లోహదశ. లోహ దశ సంస్కృతులు ఛోటా నాగపూర్ పీఠభూమి నుంచి ఎగువ గంగ పరీవాహక ప్రాంతం వరకు విస్తరించాయి. ఆ కాలంనాటి కొన్ని ప్రాంతాల్లో మైసూర్ సమీపంలో ఉన్న బ్రహ్మగిరి, నర్మదాలో ఉన్న నవదతోలి ఉదాహరణలు.

చరిత్ర పూర్వ సంస్కృతుల లక్షణాలు, మూలాలు

మానవుడి ఆధునిక దశలకు సంబంధించిన వివిధ రకాల ఆధారాలు అందుబాటులో వున్నాయి. కానీ పూర్వచరిత్రకు సంబంధించిన అధ్యయనాలకు మాత్రం ఆనాటి శిలాజాలు, ఇతర భౌతిక పరికరాలే ఆధారం. ఇవన్నీ కూడా తొలి మానవుడు వదిలేసినవే. ఇప్పటికీ అక్కడక్కడ కనిపిస్తున్నవే. మనం మానవుడి గతానికి సంబంధించి చరిత్రపూర్వ దశలను గురించి మాట్లాడుకుంటున్నామంటే కేవలం ఆహారం కోసం జీవించిన, వేట సాగించినా లేదా అప్పుడే స్థిరపడ్డ మానవ జీవనం గురించి చెప్పుకోవడమే. ఆ దశలో మనిషి ప్రకృతితో సర్దుకుపోవడం, వనరులను సమకూర్చుకోవడం చేసేవాడు. ఈ సర్దుబాట్లు అతడు ఉపయోగించిన పరికరాలు, ఇతర సామాగ్రిని నిర్ధారించాయి. అలాగే అతని నివాస ప్రాంతాలను ఎంచుకోవడం, తన సామాజిక జీవనాన్ని రూపొందించుకోవడం, వివిధ నమ్మకాలను ఏర్పరచుకోవడానికి కూడా ఆ సర్దుబాట్లే దోహదం చేశాయి. తొలి మానవుడికి సంబంధించిన అవశేషాలు దాదాపుగా రాతి పరికరాల రూపంలోనే అందుబాటులోకి వచ్చాయి. వీటిలో కొన్ని అతడు పెంచిన జంతువులు లేదా వేటాడిన జంతువుల కళేబరాల్లోనే లభించాయి. అయితే వీటి ఆధారంగా ఆనాటి మానవుడు జీవనాన్ని నిర్ధారించేందుకు బలమైన అంశాలేవీ వెలుగులోకి రాలేదు. అయితే తొలి మానవుడు ఉపయోగించిన పరికరాలు, అతడి నివాసానికి సంబంధించిన ఆధారాలు, తొలి సామాజిక అభివృద్ధి దశల నాటి ఆనవాళ్లు, ప్రాచీన సంస్కృతుల్లో ఉన్న వైరుధ్యాలకు అద్దం పట్టాయి. అలాగే కొన్ని రకాల నిర్ధారణలకు రావడానికి కూడా దోహదం చేశాయి. భారతదేశంలో తొలి మానవుడి సాంస్కృతిక పరిణామ క్రమం తొలి రాతి యుగం, మధ్య రాతియుగం, అనంతర రాతియుగం దశల్లోనే ఉన్నప్పటికీ ఈ ఉపఖండంలో సాంస్కృతికంగా పరస్పర ఆధారిత ప్రభావం గణనీయంగా కనిపించడం గమనార్హం. మరో రకంగా చెప్పుకోవాలంటే ఈ సాంస్కృతిక పరిణామ క్రమం ఒక ప్రాంతంలో ఉన్నట్టుగా మరో ప్రాంతంలో లేదు. పైగా రాతియుగం నాటి సంస్కృతుల్లో కూడా

ప్రాంతీయపరమైన వైరుధ్యాలు కనిపించాయి. అయితే భారత చరిత్ర పూర్వ సంస్కృతులకు సంబంధించి కొన్ని సాధారణ లక్షణాలను మాత్రం గుర్తించడం జరిగింది.

తొలి రాతియుగంలో ప్రధానంగా ఉపయోగించిన పరికరాలు చేతి కొడవళ్ళు, గండ్ర గొడ్డళ్ళు ఇతర కీలక పరికరాలు. ఇవన్నీ కూడా చేతి కొడవళ్ళ తరహాలో రూపుదిద్దుకున్నవే. వీటిని వివిధ పరికరాలను చెక్కడానికి, పెచ్చులు తీయడానికి ఉపయోగించేవారు. తొలి రాతియుగం తర్వాత వచ్చిన మధ్య రాతియుగంలో వాడిన పరికరాల్లో పెచ్చులు తీసేందుకు ఉపయోగించేవి, చిన్న చిన్న ముక్కలు చేసేవి మొదలైనవి ఉన్నాయి. అనంతర శిలాయుగంనాటి పరికరాల్లో చిన్నపాటి రాతి పరికరాలు ఉండటం గమనార్హం. వీటిని పరిశీలిస్తే ఈ పరికరాల్లో ఉన్న తేడాతో పాటు ప్రాంతీయపరంగా కూడా గరిష్ఠ స్థాయిలో వ్యత్యాసం ఉన్న విషయం స్పష్టమవుతుంది.

సాంకేతికంగా గడిచిన యుగం కంటే అనంతర యుగంలో మనిషి వాడిన పరికరాలు, అలవాట్లలో సాంస్కృతికంగా ఎంతో మార్పు వచ్చిన విషయం స్పష్టమవుతోంది. ఎందుకంటే మూడు రాతియుగాల్లోనూ మనిషి ఉపయోగించిన పరికరాలు, వాడకంలో సాధించిన పరిణతిలో ఉన్న తేడా స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. భారతదేశంలో అనంతర రాతియుగం నాటి కొన్ని ప్రాంతీయ సంస్కృతుల ఆనవాళ్ళు మానవుడి స్థిర నివాసానికి సంబంధించిన బలమైన ఆధారాలు అందిస్తున్నాయి. స్థిరమైన గ్రామ ఆధారిత సమాజాల ఆవిర్భావం నవీన శిలాయుగం, తామ్రయుగంలో కనిపిస్తుంది. ఈ రెండు యుగాల్లో కూడా మనిషి ఉపయోగించిన పరికరాలు, వాడిన లోహాలు, ఆనాటి సాంస్కృతిక జీవనంలో వచ్చిన పరిణితికి అద్దం పడతాయి. కాశ్మీర్‌లోని బుర్జాహోం మాదిరిగా నవీన శిలాయుగంలో మనిషి జీవనం అనేక ప్రాంతాల్లో జంతువుల వేటకే పరిమితమైంది. అయితే పంటల ఉత్పత్తి, జంతువుల్ని పెంచడం వంటి వాటి ఆధారంగా అనేక ప్రాంతాల్లో జీవన గతిలో మార్పు కనిపించింది.

భారత ఉపఖండంలో ఈ మార్పు తొలిసారిగా వాయువ్య ప్రాంతంలో మధ్య, ఉత్తర, దక్షిణ బెలూచిస్తాన్‌లో, అలాగే దక్షిణ సింధు పరీవాహక ప్రాంతంలో, ఉత్తర రాజస్థాన్‌లో కనిపించింది. ఈ ప్రాంతాల్లో సాగిన తొలి నవీన శిలాయుగం – తామ్ర యుగంనాటి ఆనవాళ్ళు క్రీ.పూ. 4000 ఏళ్ళ క్రితం నాడు సాగాయి. అవే హరప్పా నాగరికత ఆవిర్భావానికి నాంది పలికాయి.

అయితే హరప్పా నాగరికతను ఈ కాలపు భారతదేశ స్థూల సాంస్కృతిక లక్షణానికి ప్రతీకగా పరిగణించడం భావ్యం కాదు. కొన్ని స్వతంత్ర ప్రాంతాలు ఉండేవి. అవి ఇతర ప్రాంతాలతో ముడిపడి హరప్పా నాగరికత లేదా తదుపరి కాలం యొక్క సాంస్కృతిక దశను తప్పించుకొని నవీన రాతియుగ నివాస ప్రాంతాలుగా అభివృద్ధి చెందాయి. అలాంటి సంస్కృతుల ప్రాదేశిక విస్తరణ స్థలకాలాదుల వైరుధ్యాలతో ఉపఖండంలో శ్రీనగర్ లోయ (కాశ్మీర్) నుండి దక్షిణంలో కర్ణాటక, ఆంధ్ర వరకు కొనసాగింది. ఈ ప్రాంతీయ సంస్కృతులలోనే భవిష్యత్తు భారతీయ గ్రామీణ సముదాయాల మూలాలు ఉన్నాయి. ఎందుకంటే వాటి స్థూల సాంస్కృతిక

సమ్మేళనం లోహయుగపు తొలి చారిత్రక నివాస ప్రాంతాల నేపథ్యంలో అత్యంత ప్రధానమైనది.

ఆహార సేకరణ సముదాయాలు- రాతియుగాల ఆదిమ మానవుడు

సుమారు 2,50,000 సంవత్సరాల పూర్వం భారతదేశంలో మానవుడి కార్యకలాపాల రాతి నివేదికలను ప్లీస్టోసీన్ కాలం నాటి తీవ్ర వాతావరణ మార్పుల నేపథ్యంలో పరిశీలించారు. భారతదేశంలో తొలి మానవులు, వారి నివాస ప్రాంతాల కోసం అన్వేషణ కొనసాగుతూనే ఉంది. ఈలోగా తొలి రాతియుగ పరికరాలను ఉపఖండంలోని వివిధ ప్రాంతాలలో తవ్వితీశారు. అందులో ప్రధానమైనది పోట్వార్ మైదానప్రాంతం. పశ్చిమోత్తర పంజాబ్‌లో ఈ మైదాన ప్రాంతాన్ని సోన్ నది రెండుగా చీలుస్తుంది. బియాస్, బన్‌గంగా లోయలు, ప్రవర లోయలోని(గోదావరి ఉపనది)నెవాస, ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో గుండ్లకమ్మ పరివాహక ప్రాంతంలోని గూడలూరు, కృష్ణలోయలో నాగార్జునకొండ, మద్రాసు సమీపంలోని కోస్తా మైదాన ప్రాంతం (వడమదురై, అత్తిరామపాకం మొదలైనవి), ఒరిస్సాలో మహానది ఉత్తర తీరం వెంబడి ఉన్న జిల్లాలలో కూడా ఇలా పరికరాలు లభించాయి. ఉపఖండంలోని కొండలు, లోయలు ఆదిమ మానవులను బాగా ఆకర్షించి ఉంటాయి. ఎందుకంటే ప్రతి అధ్యయనంలోనూ (తవ్వకం) వారి పరికరాలు, సాధానాలు బయట పడ్డాయి. దానిని బట్టి వారు ఇక్కడ నివసించారని ఖచ్చితంగా నిర్ధారించవచ్చు.

బహుశా తొలి రాతి యుగంలో అభివృద్ధి చెందిన ఒక కొత్త సాంకేతిక పరిజ్ఞానం సుమారు 35,000 సంవత్సరాల పూర్వం భారతదేశంలో ప్రత్యక్షమయ్యింది. కేవలం ఒక్క పరికరాలే భిన్నంగా లేవు. మధ్యరాతియుగపు మనిషి జీవించిన వాతావరణం కూడా మారినట్లు కనబడుతోంది. తొలి రాతియుగం కంటే తక్కువ తేమగల వాతావరణం ఉండేదని తెలుస్తోంది. మహారాష్ట్ర లాంటి ప్రాంతాలలో సమకాలీన జంతు జాతుల శిలాజాలు లభించాయి. అయితే దేశంలో వివిధ ప్రాంతాలలో మధ్యరాతియుగ సంస్కృతులకు ఒకే తరహా ప్రాచీనత లేదు. మనకు తెలిసినంతవరకు క్రీ.పూ 33,000 నుండి క్రీ.పూ16,500 వరకు ఈ సంస్కృతులు పరిఢవిల్లాయి. చారిత్రక తేదీలలో ఈ ప్రాంతీయ వైరుధ్యాలు, స్థూల సాంస్కృతిక సమ్మేళనం చివరి రాతియుగంలో మరింత ప్రస్ఫుటమయ్యాయి. ఈ కాలంలో సూక్ష్మ పరికరాలను వాడడం మొదలుపెట్టారు. మధ్యప్రదేశ్, గుజరాత్, రాజస్థాన్ తదితర ప్రాంతాలలో ఈ సంస్కృతులు క్రీ.పూ 8,500 నుండి క్రీ.పూ 1700 సంత్సరాల వరకు విస్తరించి ఉన్నాయి.

అత్యంత సంకీర్ణమైన సూక్ష్మ పరికరాలు గణనీయమైన సాంకేతిక మార్పును సూచిస్తాయి వాటిని ఎముక, కలప లేదా టేకుతో మలిచారు. తదుపరి లోహకాలపు పరికరాల ఆకారాలు, విధులను ఈ పరికరాలు బహుశా అంచనా వేసి ఉండవచ్చు. సూక్ష్మ పరికరాలతో పాటు కనీసం కొన్ని ప్రాంతాలలో కుండలు తయారు చేసే పద్ధతి మొదలైంది. ఈ సాంకేతిక మార్పునకు మానవ చరిత్రలో ఎనలేని ప్రాధాన్యత ఉంది. ఎందుకంటే అది ఆహారోత్పత్తి, స్థిర జీవనంతో దగ్గరగా ముడిపడి పోయింది. ఈ మార్పును చివరి రాతియుగం ఏదో ఒక రూపంలో అంచనా వేసి ఉంటుంది. గుజరాత్‌లోని లంఘనాజ్, మధ్యప్రదేశ్‌లోని ఆదంగఢ్‌లలో పశుపోషణకు సంబంధించిన అవశేషాలు బయటపడ్డాయి. వస్తుమార్పిడికి సంబంధించిన

సాక్ష్యాలు కూడా వెలుగు చూశాయి. వివిధ ప్రాంతాలు, సముదాయాల మధ్య వస్తు మార్పిడి జరిగేది.

పాతరాతియుగ సంస్కృతుల విస్తరణ, లక్షణాలు:

భారతీయ శివాలిక్ పర్వతరాలలో తొలిరాతియుగ పరికరాలపై సమాచారాన్ని క్రమంగా సేకరించారు. జమ్మూలోని ఉత్తరబైనీ ప్రాంతంలో ఎగువ శివాలిక్ పర్వతాల పురాతన వస్తువులు బయటపడ్డాయి. పాకిస్తానీ పంజాబ్‌లోని పోట్వార్ పీఠభూమి (శివాలిక్ ప్రాంతం)లో కూడా అనేక అవశేషాలు బయటపడ్డాయి. రావల్పిండి సమీపంలోని రీవాత్ అనే క్షేత్రం కీలకమైనది. తదుపరి. సాక్ష్యం పబ్బీ కొండలు (జీలం నదికి తూర్పున) నుండి వెలువడింది.

మరో ముఖ్యమైన ప్రాంతం మహారాష్ట్రలోని పూణే ప్రాంతంలో గల కుక్డీ లోయ బోరీ అనే గ్రామం సమీపాన సుమారు తొమ్మిది అగ్నివిస్ఫోటక బూడిద క్షేత్రాలు ఉన్నాయి. పాతరాతియుగ కళాకృతులు చాలా వరకు నల్లరాయిలో కనిపించాయి. భారతీయశివాలిక్ ప్రాంతాలు, రీవాత్, పబ్బీకొండలలో కనిపించిన తొలి రాతియుగ పరికరాలు ఇక్కడ లేవు వాటి ప్రాచీనతను సర్వజనీనంగా ఆమోదిస్తే దక్కనులోని అక్యూలియన్ పరిశ్రమను మధ్య ప్లీస్టోసీన్ కాలం నాటిదిగా గుర్తించవచ్చు. నిజానికి పాతరాతియుగపు అవశేషాలు అన్ని వాతావరణ ప్రాంతాలలోనూ బయటపడ్డాయి. బలూచిస్తాన్, బంగ్లాదేశ్ పశ్చిమ సరిహద్దుల మధ్య, లడఖ్, కేరళలోని పాల్ఘాట్ ప్రాంతాల మధ్య అన్ని ప్రధాన అతిసార భూములలో ఈ అవశేషాలు కనిపించాయి.

స్థానికంగా లభించే రాళ్లతో పనిముట్లు లేదా పరికరాలను తయారు చేసే పరిజ్ఞానం మన పూర్వీకులకు ఖచ్చితంగా ఉండేది. అలాంటి ముడి రాళ్లు లభించని చోట (త్రిపుర, బంగ్లాదేశ్ లాంటి ప్రదేశాలలో) మానవులు అనువైన కలపను వినియోగించారు. తాము నివసిస్తున్న ప్రాంతం యొక్క ప్రాకృతిక గుణాల గురించి వారికి తగిన అవగాహన ఉండేదనడంలో ఎలాంటి సందేహం లేదు. స్థానికంగా లభించే ఆహారం, నీటి వనరుల గురించి తెలుసుకోవలసిన అవసరం వారికి ఉండేది. వనరుల లభ్యత ఆధారంగా తమ కార్యకలాపాలను నిర్ధారించుకునేవారు. ఆ విధంగా వారు భారతీయ భూభాగాన్ని అధ్యయనం చేసిన తొలి ఆవిష్కర్తలు.

దిగువ రాతియుగానికి వెళితే అత్యంత వివాదాస్పదమైన అంశం మన ముందు ఉదయిస్తుంది. మానవాళి స్థూల పరిమాణ క్రమంలో ఒక ప్రత్యేక భూభాగంగా భారత ఉపఖండాన్ని మూల్యాంకణం చేసే విషయం వివాదాలను రేకెత్తించింది. హధ్నోరాసాక్ష్యాల ఆధారంగా ఈ ప్రాంతం ప్రాచీన హోమో సేపియన్స్ జాతి ఆదిమానవులతో నిండి ఉండేదని నొక్కి చెప్పవచ్చు. అంతకుముందు లేదా ఆ తర్వాత ఏమి జరిగిందో ఇప్పటికీ తెలియదు. ఎగువ రాతియుగానికి చేరుకునే సమయం నాటికి ఆ జాతి మానవుల సంచారం లేదా జీవనం మరింత స్పష్టమైంది. పరికరాలు భిన్నంగా అందంగా తీర్చిదిద్దబడ్డాయి.

మధ్యరాతియుగ సంస్కృతుల విస్తరణ, లక్షణాలు :

మంచుయుగం (ప్లీస్టోసీన్) చివరలో అలాగే హోలోసీన్ యుగం మొదట్లో అలాగే ఆహారసేకరణ ఆహారోత్పత్తికాలాల మధ్యలో ఈ యుగాన్ని ఒక ప్రత్యేక కాలంగా పురావస్తుశాస్త్రంలో పరిగణించవచ్చు. భారతీయ కాలమాన పరిస్థితులలో ఒకవైపు ఈ కాలాని ఎగువ రాతియుగంగా నిర్ధారించినా, మరోవైపు ప్రాంతీయ నేపథ్యంలో ఈ కాలాన్ని గ్రామీణ వ్యవసాయ ఆర్థిక వ్యవస్థకు తొలి ఛాయగా చెప్పవచ్చు. తత్ఫలితంగా ఈ కాలాన్ని చివరి మంచుయుగం లేదా తొలి మంచురహిత దశగా గుర్తించే అవకాశమూ ఉంది.

సూక్ష్మ పరికరాల తయారీ పరిశ్రమను గుర్తించడం చాలా తేలిక. సాధారణంగా ఒకటి నుండి ఐదు సెంటీమీటర్ల పొడవు ఉండే పరికరాలను రెండువైపులా ధార ఉన్న బ్లేడ్ల రూపంలో ఈ పరికరాలను మలిచారు. పదును ఉండే పరికరాలు, మాంసం కోసే పరికరాలు, చర్మం ఒలిచే సాధనాలు తదితర ఎగువ రాతియుగ సాధనాలకు సూక్ష్మ స్వరూపాలతో పాటు అర్ధచంద్రాకారంలో ఉండే పరికరాలు కూడా కనిపిస్తాయి. అలాగే వివిధ ఆకారాలలో ఉన్న పరికరాలు వెలిశాయి.

భారతదేశంలో మధ్యరాతియుగపు తొలి ఛాయలు లేదా విస్తరణకు సంబంధించిన ఆధారాలు నేటికీ పరిమితంగా ఉన్నాయి. కేవలం ఏడెనిమిది క్షేత్రాలలోనే ఈ కాలానికి సంబంధించిన అవశేషాలు స్పష్టంగా లభించాయి. ఈ క్షేత్రాలు రాజస్థాన్, మధ్యప్రదేశ్, ఉత్తరప్రదేశ్, బీహార్ రాష్ట్రాలలో పరిమితంగా ఉన్నాయి. గుహ చిత్రాలను పరిగణనలోకి తీసుకున్నా అవి మధ్యభారత ఎగువ భూభాగాలకే పరిమితమయ్యాయి. అంటే ఉత్తరప్రదేశ్ నుండి గుజరాత్ రాష్ట్రాల మధ్యలోనే అవి విస్తరించి ఉన్నాయి క్రీ.పూ. ఆరవ సహస్రాబ్దికి చెందిన కనీసం రెండు క్షేత్రాలు (బాగోర్, ఆదమ్‌గఢ్) పశుపోషణ (మేకలు, గొర్రెలు)కు సంబంధించిన సాక్ష్యాలను అందిస్తాయి. ప్రజలు అప్పటికే తమ ఆహారసేకరణ- వేట కార్యకలాపాలకు స్వస్తి చెప్పి ఉండవచ్చు.

ఆహార ఉత్పత్తిదారులు- మట్టిపాత్రల సంస్కృతులు

ఆహారోత్పత్తి ఆధారిత స్థిర జీవనం తొలుత పశ్చిమోత్తర ప్రాంతంలో మొదలైంది. ఇక్కడ మానవుడు ప్రాథమిక ఆహారోత్పత్తి నుండి నవీనరాతి యుగ-మట్టిపాత్రల గ్రామ సంస్కృతుల వరకు ప్రగతి సాధించాడు. వేరేచోటా ఆహారోత్పత్తి సంస్కృతులు నెమ్మదిగా ఉద్భవించాయి. అంటే క్రీ.పూ. రెండవ సహస్రాబ్ది మొదలు కొని వివిధ ప్రాంతాలలో విభిన్న వేగంతో ఈ సంస్కృతులు అభివృద్ధి చెందాయి.

క్రీ.పూ. 2400 సంవత్సరాల ప్రాంతంలో శ్రీనగర్ లోయకు చెందిన బుర్జాహోమ్ ప్రజల నవీన రాతియుగ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆహారోత్పత్తి లేకపోయినప్పటికీ (అప్పటికి వారు వేట దశలోనే ఉన్నారు) రాజస్థాన్‌లోని బానస్‌లోయ (అహర్ రాతియుగపు ఆర్థిక వ్యవస్థ), నర్మదా లోయలోని మహేశ్వర్ – నవదాటోలీ మట్టిపాత్రల ఆర్థిక వ్యవస్థ, చంబల్ లోయలోని

నాగ్డా, దైమాబాద్, చండోలీ, ఉత్తర దక్కన్‌లోని ఇతరక్షేత్రాలలో మాత్రం ఆహార ఉత్పత్తి ప్రధాన లక్షణంగా ఉంది. ఈ ప్రాంతాలలో తొలి రైతుల జీవన స్థితిగతులను వెలికి తీసిన అవశేషాల ఆధారంగా పునఃనిర్మించవచ్చు. తొలి రైతులు చాలా వరకు బహిరంగ గ్రామాలలో నివసిస్తూ పంటలను (గోధుమలతో సహా వరి, వివిధ రకాల గడ్డలను (దక్షిణ బీహార్‌లోని చిరాండ్ వలె) పండించారు.

దక్కనులోని చాలా ప్రదేశాలలో ఆర్థిక వ్యవస్థ వాతావరణ స్థితిగతులకు అనుగుణంగా సంచార స్వభావం కలిగి ఉండేది. ఈ ప్రాంతంలో నవీన రాతియుగ – మట్టి పాత్రల యుగాల కలయిక పిక్లిహల్, తెక్కలకోట (కర్ణాటక) లేదా ఉట్నూరు, నాగార్జునకొండ (ఆంధ్రప్రదేశ్)లలో ప్రస్ఫుటంగా కనిపించింది. ఈ సంగ్రహం క్రీ.పూ. 2000 నుండి క్రీ.పూ. తొలి సహస్రాబ్ది మధ్యశతాబ్దాల వరకు కొనసాగింది. అయినప్పటికీ కొన్ని ప్రాంతాలలో నూతన లోహ పరిజ్ఞానం ఊహించిన దానికంటే ముందే అభివృద్ధి చెందినట్లు బోధపడుతోంది. పరిణామక్రమం ఏదైనప్పటికీ ప్రాంతీయ వైరుధ్యాలు ఎలా ఉన్నప్పటికీ ఈ సంస్కృతులు ఉమ్మడిగా భవిష్యత్తు లోహయుగపు పూర్వ పరిస్థితులను ప్రతిబింబించాయి.

తొలి వ్యవసాయ స్థిర నివాసాలు :

భారత ఉపఖండంలోని ఏ నవీన రాతియుగపు క్షేత్రమూ క్రీ.పూ. 7000–6000 సంవత్సరాల కంటే పురాతనమైనది కాదు. దక్షిణ, తూర్పు ప్రాంతాలలో కనుగొన్న కొన్ని క్షేత్రాలు క్రీ.పూ. 1000 సంవత్సరాల కాలం నాటివి. అయితే నవీన రాతియుగపు ప్రధాన కాలం మాత్రం క్రీ.పూ. 4000–1800 మధ్యలో ఉంది. తొలి నవీన రాతియుగపు ప్రజలు ప్రధానంగా పశులకాపరులు, వారికి సంచార ఆర్థిక వ్యవస్థ ఉండేది. అయితే తదుపరి నవీన రాతియుగపు వలసదారులు క్రమంగా వ్యవసాయదారులుగా మారారు. వివిధ రకాల పంటలను పండిస్తూ వృత్తాకారం లేదా చతుర్భుజ ఆకారంలో ఉండే గృహాలలో నివసించారు.

భారత ఉపఖండంలోని తొలి జ్ఞాత వ్యవసాయ నిలయాలు సింధూనదీ వ్యవస్థకు పశ్చిమాన ఉన్న ప్రాంతం నుండి వచ్చాయి. తొలిస్థిర గ్రామ నివాసం (6000 క్రీ.పూ) ఈశాన్య బలూచిస్తాన్‌లోని మెహర్‌గఢ్. నవీన రాతియుగపు వలసదారులు రాయిపై పూర్తిగా ఆధారపడడంవల్ల కొండ ప్రాంతాలను దాటి దూరంగా వెళ్లలేకపోయారు. అయితే లోహాల వినియోగం మొదలవడంతో నవీన రాతియుగం నుండి మట్టిపాత్రల దశకు ప్రగతి సాధించారు. నాగరికత అంచుల్లో నిలిచారు.

ఈ మార్పులన్నీ తొలుత పశ్చిమోత్తర భారతదేశంలో చోటు చేసుకున్నాయి. హరప్పా వంటి గొప్ప నాగరికత రూపంలో పరిపూర్ణత సాధించాయి. అయితే ఉప ఖండంలోని మిగతా ప్రాంతాలు లేదా భారత లోపలి భాగాలు మధ్యరాతి యుగం నుండి నవీన రాతియుగం, తదుపరి మట్టిపాత్రల దశకు చాలా నెమ్మదిగా ప్రస్థానం కొనసాగించాయి.

నవీనరాతియుగం నుండి మట్టి పాత్రల దశకు పరివర్తనం చెందిన తొలి గ్రామం మెహర్‌గఢ్, క్రీ.పూ. ఐదవ సహస్రాబ్ది నాటికి ఈ పరివర్తనం పూర్తి అయ్యింది. తర్వాతి రెండు సహస్రాబ్దిలో (5000–3000 క్రీ.పూ) పశ్చిమోత్తర భారతదేశం ఇలాంటి పరివర్తనను పూర్తి చేయడమే కాకుండా వ్యవసాయ నివాసాల విస్తరణను కూడా గణనీయ స్థాయిలో చవి చూసింది. మెహర్‌గఢ్ నుండి నివాసాలు పొరుగు ప్రాంతాలకు (సింధు లోయతో సహా) విస్తరించాయి.

శాశ్వత నివాసాలకు తోడుగా కొత్త చేతివృత్తులు వచ్చాయి. ముఖ్యమైన సాంకేతిక ఆవిష్కరణలు వాటిలో అంతర్భాగమయ్యాయి. కొత్త వృత్తులలో మట్టిపాత్రల తయారీ, రాగి, మిశ్రమ లోహాల తయారీ, పరికరాలు, ఆయుధాలలో వాటి వాడకం ముఖ్యమైనవి. ఈ పరిణామాలన్నీ సింధూ నది వ్యవస్థకే పరిమితమయ్యాయి. అయితే ఈ నదీ వ్యవస్థకు తూర్పున ఉన్న భారత ఉపఖండాన్ని అవి ఏ విధంగానూ ప్రభావితం చేయలేదు.

ఈ కాలమంతటా (5000–3000 క్రీ.పూ) ఉపఖండంలో మరెక్కడా స్థిర వ్యవసాయ సముదాయాలు లేవన్న విషయాన్ని మనం గుర్తు పెట్టుకోవాలి. మధ్యరాతియుగ సేకరణ –వేటదారులు లేదా తొలి నవీన రాతియుగపు పశుపోషకులు ఈ ప్రాంతాలలో ఎక్కువగా సంచార జీవితం గడిపారు. అయితే సింధూ నాగరికత కాలంలో భారత లోపలి భాగాలలోని ఈ ప్రజలు ఎంతో అభివృద్ధి చెందిన హరప్పావాసులతో సంప్రదింపులు, సంబంధాల వల్ల ప్రభావితమై ఉండవచ్చు. వారి ఆచారవ్యవహారాలను అనుసరించి ఉండవచ్చు. ఫలితంగా అనేక తామ్రయుగ సంస్కృతులు భారత లోపలి భూభాగాలలో అభివృద్ధి చెందాయి. అయితే ఇవేవీ క్రీస్తుపూర్వం 1800 సంవత్సరాల కంటే పురాతనమైనవి కావు. కొన్ని సంస్కృతులు క్రీ.పూ 1000 సంవత్సరాల వరకు, మరికొన్ని క్రీ.పూ. 800 సంవత్సరాల వరకు కొనసాగాయి.

నవీన రాతియుగ దశ : నవీన రాతియుగ పరివర్తనలో సాంకేతిక విప్లవం చాలా తక్కువగా ఉన్నా భూమి వినియోగంలో మాత్రం గుణాత్మక మార్పులు వచ్చాయి. మానవులు ఆహారాన్ని సేకరిస్తూ జంతువులను వేటాడుతూ వేలాది సంవత్సరాలు జీవించగలిగినప్పుడు పశుపోషణ, వ్యవసాయం చేపట్టాల్సిన అవసరం వారికి ఏలా ఏర్పడింది? ఎట్టకేలకు ప్రజలు గ్రామ జీవితానికి అలవాటుపడి పశుపోషకులుగానూ, రైతులుగాను స్థిరపడిపోయారు. స్థిరనివాసం, పశుపోషణ, వ్యవసాయం (గోధుమ, బార్లీ) ప్రక్రియ పశ్చిమోత్తర సరిహద్దులో తొలుత సంభవించడం యాదృచ్ఛికమేమీ కాదు. మెహర్‌గఢ్ (క్రీ.పూ 6000 నుండి)లో ఈ ప్రక్రియ పరిపూర్ణమైంది. సేకరణ– వేటదారులు పశుపోషణ, వ్యవసాయాన్ని అలవర్చుకోవడానికి ఉపఖండంలో ఒక ప్రత్యేక కాలం అంటూ లేదు. నవీనరాతియుగ దశ వివిధ ప్రాంతాలలో విభిన్న కాలాల్లో ఆవిష్కృతమైంది. ప్రతి ఉదంతంలోనూ ఒక ప్రత్యేకరాయి, మట్టిపాత్రల తయారీ పరిజ్ఞానం, ప్రత్యేక జంతువులు (పోషణకు) కనిపిస్తాయి.

తామ్రయుగ దశ : హరప్పా నాగరికత తర్వాత అనేక తామ్రయుగ సంస్కృతులు దేశంలోని చాలా ప్రాంతాలలో వెలసిల్లాయి. నైసర్గికంగా బానస్ నుండి మాల్వా, ఆ తర్వాత పశ్చిమ మహారాష్ట్రలో భీమా లోయ వరకు అవి విస్తరించాయి. ఈ సంస్కృతులు కొన్ని సమాన క్షణాలను ప్రదర్శించాయి. ముఖ్యంగా జీవనోపాధి ఆర్థిక వ్యవస్థల్లో, నివాస గృహాల

End of Preview.

Rest of the book can be read @

http://kinige.com/book/Samagra+Bharata+Charitra+Pracheenayugam

* * *